Jan Tęgowski
(Białystok — Toruń)

Wywód szlachectwa panów Fursów, h. Wąż, z Guberni Mińskiej

Przy okazji pobytu i kwerendy w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku tyczącej rodowodu kniaziów Świrskich zetknąłem się z aktami „Gubernialnej komisji do wywodów szlacheckich", z których najciekawszy wydał mi się wywód przedstawiony przez Jakuba Piotrowica Fursa z 18 listopada 1802 r. Jest on interesujący nie tylko z punktu widzenia 10 pokoleń tego rodu wywiedzionych od pierwszej połowy XVI w., ale także z uwagi na powoływane dokumenty świadczące o aktywności publicznej najstarszych protoplastów Jakuba Fursa. Uzupełniają one znakomicie naszą wiedzę na temat tej litewskiej rodziny szlacheckiej, którą jak dotąd znamy z herbarzy Kacpra Niesieckiego i Seweryna Uruskiego[1], a najpełniej przedstawił ją Adam Boniecki w swym *Herbarzu Polskim*[2]. Według tego uczonego Fursowie pieczętowali się herbem Wąż, co też znajduje potwierdzenie w prezentowanym wywodzie. Informacje na temat rodziny Fursów przedstawiają się dość chaotycznie, na podstawie przypadkowych danych źródłowych i trudno zebrać je w jedną całość. Osoby noszące nazwisko Furs — Fursowicz pojawiają się w źródłach z pierwszej połowy XVI w., lecz dość trudno je dopasować do niniejszego wywodu. Jeżeli rzeczywiście protoplastą tej gałęzi Fursów był Jan, to jego syn Augustyn nie mógł być identyczny z marszałkiem dworu biskupa wileńskiego Pawła Holszańskiego, Augustynem Denisowiczem, występującym od 1518 r.[3] W popisie z 1528 r. jakiś Augustyn Furs z powiatu oszmiańskiego miał stawić 18 koni[4], co bez wątpienia świadczy o jego zamożności. W tym samym rejestrze zapisani zostali z powiatu pińskiego Benedykt Fursowicz na 2 konie, Grzegorz Fursowicz na 2 konie, Siemion i Atanazy Fursowicze oraz wdowa po Wasylu po jednym koniu[5]. Ten Augustyn Denisowicz Furs był w latach 1546-1550 dzierżawcą żyżmorskim, zaś w latach 1551-1555 dzierżawcą raduńskim[6]. Wiemy na pewno, że

[1] K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. IV, Lipsk 1839, s. 58; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. IV, Warszawa 1907, s. 67.
[2] A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. I, t. V, Warszawa 1902, s. 31-32.
[3] *Lietuvos Metrika* (dalej: LM), 12 (12) (1522-1529), Vilnius 2001, nr 760, s. 599-602. Zapewne to ten sam Augustyn Fursowicz w 1528 r. uzyskał wwiązanie do dóbr Bijutyszek i Krowżyszek za dług 300 kop groszy, który był mu winien nieboszczyk Andrzej Bogdanowicz Bijutycki — LM, 4 (224), Vilnius 1997, nr 313, s. 262 i n.
[4] LM, 1 (523), Vilnius 2006, s. 32.
[5] Tamże, s. 135.
[6] *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego Spisy*, t. II: *Województwo trockie XIV-XVIII wiek*, Warszawa 2009, nr 300, s. 99, nr 209, s. 87.

istniał w początku XVI w. ziemianin kijowski Iwaszko Fursowicz, który otrzymał od króla Zygmunta Starego w 1512 r. wioskę Raznin w powiecie łuckim, co zostało następnie potwierdzone w 1516 r.[7] Nie mamy jednak potwierdzenia, iż Iwan miał synów Augustyna i Teodora, co wszakże wcale nie świadczy o ich nieistnieniu. Nie wymienia się w tym wywodzie Stanisława Augustynowica Fursa, który według wspomnianych wyżej herbarzy w 1580 r. był poborcą podatków w powiecie oszmiańskim, a następnie po śmierci Stefana Lwowica Roskiego w 1389 r. — marszałkiem oszmiańskim, z którego to urzędu musiał w 1618 r. w końcu ustąpić z uwagi na podeszły wiek[8]. Ten przedstawiciel rodziny Fursów, który miał też zaszczytny tytuł sekretarza Jego Królewskiej Mości, był żonaty z Jadwigą, córką kniazia Łukasza Bolesławowica Świrskiego, z którą miał syna Krzysztofa. Wywodził się od Augustyna Denisowica Fursa. Zdaje się, że Stanisław Furs był wyznania rzymskokatolickiego. W myśl niżej dstawionego wywodu ów Augustyn Furs nie był identyczny z jednym z protoplastów osób wywodzących się od Augustyna Iwanowica Fursa. Wiemy na pewno, że ród Fursów wzrastał początkowo w wierze prawosławnej, jednak mamy wiadomość, że jeden z nich, Atanazy, syn Grzegorza, który był rektorem szkół i namiestnikiem biskupim we Włodzimierzu, otrzymał nominację na unickie biskupstwo chełmskie, lecz zmarł w 1649 r. nie objąwszy diecezji[9]. Ojciec tegoż Atanazego był deputatem do Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1613 r. i 1626 r. z powiatu pińskiego[10]. Może też jego współrodowcy już wtedy, bądź pod koniec istnienia Rzeczypospolitej przeszli na wyznanie greckokatolickie, o czym świadczyłyby metryki chrzestne z XVIII w. przytaczane na dowód rodowitości. Informacje podane w wywodzie były prawdopodobnie oparte na przechowywanych przez Fursów dokumentach, które mogą wspierać naszą wiedzę o najdawniejszych dziejach Rzeczypospolitej.

Źródło: Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku, fond 319, opis 1, nr 32a, k. 485 — 487v.

Działo się na sesji Deputacji Wywodowej Guberni Mińskiej. Wywód familii urodzonych Fursów. Roku Tysiąc osiemset drugiego, miesiąca Nowembra osiemnastego dnia.

Przed nami Stanisławem Wańkowiczem marszałkiem guberskim mińskim kawalerem orderu świętej Anny drugiej klasy, oraz deputatami z powiatów Guberni Mińskiej do rozbierania i roztrząsania wywodów szlacheckich ob-

[7] LM, 9 (9), Vilnius 2002, nr 25, s. 90-91 i nr 573, s. 318-319.

[8] *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego Spisy*, t. I: *Województwo wileńskie XIV-XVIII wiek*, Warszawa 2004, nr 1471, s. 238.

[9] S. Uruski, *Rodzina...*, s. 67.

[10] *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego1582-1696. Spis*, opr. H. Lulewicz i A. Rachuba, Warszawa 2007, s. 150, 188.

ranemi, złożony został wywód familii urodzonych Fursów przez U[rodzonego] Jakuba Piotrowicza Fursa podpisany, z którego gdy się okazało, że ta familia używająca herbu Wąż (w polu czerwonym ukoronowany Wąż czarny, od szyi całkiem wijący się, wprost wspięty, w pysku obróconym w prawą stronę trzymający gałązki z listkiem i jabłkiem zielonym, w hełmie nad koroną pięć piór strusich) od najdawniejszych czasów polskich w zaszczytach urodzenia szlacheckiego zostający, prerogatywy temu stanowi przyzwoite piastując, do dziś dnia trwa. Z pomiędzy owej familii dziś wywodzący się urodzony Jakub Piotrowicz Furs, wziąwszy za protoplastę Jana Fursa, procedencją rodu szlacheckiego aż do siebie i dziś żyjących następnie doprowadza, że ów Jan w pokoleniu pierwszym był aktualnym polskim szlachcicem, w pokoleniu drugim spłodził synów dwóch Teodora, Augustyna. W pokoleniu trzecim Teodor Tymoteusza, Augustyn Jarosza, w pokoleniu czwartym Tymoteusz Jana, Stefana — Jarosz Jerzego. Dowodem tego rozrodzenia najprzód 1589, miesiąca Julii 12 dnia dokument kwitancyjny Janusza Skumina Tyszkiewicza[11], pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego, Brasławskiego i Nowogródzkiego starosty z odebranych przez U[rodzonego] Teodora Iwanowicza Fursa, rotmistrza JKM i komendatora zaciężnej łanowej chorągwi ze skrzyni Rzeczypospolitej w Wileńskim Ratuszu od książęcia hetmana W. Księstwa Litewskiego[12] 16 000 kop groszy litewskich dla zaciężnej chorągwi łanowej, oraz regestrów wszelkich broni rycerskiej urodzonemu Tymoteuszowi Fursu i sukcesorom jego Janowi i Stefanowi Fursom dana. Po wtóre 1573 Nowembra 17 list upominalny od sądu ziemskiego oszmiańskiego z instancji Jarosza Augustynowicza Fursa po JO księciu Wiszniowieckim wojewodzie Brasławskim (!) różne pretensje przez poddanych tegoż księcia poczynione[13], wymieniony. Po trzecie 1575 Januarii 3 proces Jarosza (k. 486) Augustynowicza Fursa w grodzie oszmiańskim na Jana Kozickiego o różne pretensje uczyniony. Po czwarte 1575 Januarii 3 dekret w sprawie Jarosza Augustynowicza Fursa z Kozickiemi w grodzie oszmiańskim o różne krzywdy nastały. Że w pokoleniu 5-tym Jan miał syna Daniela, Stefan Józefa, Jerzy Leona. W pokoleniu 6-tym Daniel Jana, Józef Stanisława, Leon Samuela. W pokoleniu 7-mym Jan Antoniego, Grzegorza

[11] Janusz Skumin Tyszkiewicz h. Leliwa był starostą brasławskim od 1588 r. po cesji ojca Fiodora (zob.: *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. I: *Województwo wileńskie XIV-XVIII wiek*, nr 4624 — nie podano tam jednak informacji o tak wczesnym objęciu pisarstwa WKL przez Janusza, jak i o posiadaniu przezeń starostwa nowogródzkiego).

[12] Zapewne chodzi tu o Krzysztofa Radziwiłła, zwanego Piorunem, wojewodę wileńskiego w latach 1584-1603, a od 1589 r. najwyższego hetmana WKL.

[13] Chodzi tu o kniazia Andrzeja Wiśniowieckiego, który w lipcu 1572 r. został mianowany wojewodą bracławskim, zob.: I. Czamańska, *Wiśniowieccy. Monografia rodu*, Poznań 2007, s. 88. Już w 1376 r. był wojewodą wołyńskim. Był on pierwszym z rodu, który odszedł od prawosławia i przeszedł na kalwinizm.

— Stanisław Jakuba, Macieja — Samuel Michała, Jana. W pokoleniu 8-mym Antoni Bazylego, Piotra, Grzegorza, Jakuba — Grzegorz Bazylego, Teodora, Tadeusza, Jana, Michała, Józefa, Ignacego — Jakub Piotra, Grzegorza, Maksymiliana, Piotra, Stefana, Michała — Michał Marcina, Dominika, Jana — Jan Tadeusza, Andrzeja. W pokoleniu 9-tym Piotr synów dwóch Jana, Teodora — Grzegorz Teodora, Tomasza — Jakub Stefana — Piotr Stefana, Mikołaja Maksymiliana, Bazylego, Tadeusza — Grzegorz Tomasz, Jana — Piotr Bazylego, Jakuba, Romana, Kondrata — Stefan Józefa — Michał Eliasza, Pawła — Marcin Filipa, Bazylego, Andrzeja — Dymitr Teodora, Jana — Tadeusz Filipa — Andrzej Jakuba, Józefa. Takowych pokoleń rozrodzenie stwierdzono następnemi dowodami — roku 1698 miesiąca decembra 15 dnia datowana metryka chrzestna Leona, syna Jerzego Fursa z cerkwii Jazniańskiej wydana[14], 1725 Januarii 27 metryka chrzestna Samuela, syna Leona z tejże cerkwi wyjęta, 1802, Oktobra 12 datowano tegoż roku Oktobra 24 w ziemstwie Dziśnieńskim aktykowane świadectwo autentyczne od urzędników szlachty i obywateli powiatu Dziśnieńskiego urodzonym Antoniemu, Grzegorzowi, Jakubowi, Maksymilianowi, Michałowi, Janowi ojcom z ich pochodzącym Bazylemu, Piotrowi, Grzegorzemu, Jakubowi, Bazylemu, Teodorowi, Tadeuszowi, Janowi, Michałowi, Józefowi, Ignacemu, Piotrowi, Grzegorzemu, Piotrowi, Stefanowi, Michałowi, Marcinowi, Dymitremu, Janowi, Tadeuszowi i Andrzejowi Fursom, względem rodowitości szlacheckiej wydane 1786 marca 8 dnia, zaświadczenie od Floriana Rypińskiego, starosty Bałdyczewskiego, Antoniemu Hrehoremu Fursowi co do rodowitości szlacheckiej dane — 1794 Aprila 23. Kontrakt arendowny od Jmci księdza Daniela Spirydowicza plebana dziśnieńskiego Michałowi Fursowi na grunt wydany. 1758. Aprila 4 dnia metryka chrzestna Józefa syna Stefana — 1781 Septembra 1 Symona syna Józefa z cerkwi Cecicińskiej wydana[15], 1762 Januarii 1 metryka chrzestna Bazylego, 1765 Julii Jakuba, 1775 Augusta 7 Romana, 1782 Septembra 21 Kondrata Piotrowiczów, 1787 Septembra 1 Symona Bazylewicza z tejże cerkwi Ciecicińskiej powydawane — 1802 Oktobra 7 zaświadczenie z parafii Jazmińskiej względem zgorzenia metryk urodzonym Fursom dane. Na ostatek złożono kwity opłaconych podatków monarszych szlachcie zwyczajne. Na fundamencie zatem złożonych dowodów rodowitość szlachecką imienia urodzonych Fursów probujących my marszałek guberski i deputaci z powiatów Guberni Mińskiej wybrani, mając się stosownie do przepisów (k. 487) praw w dyplomacie pod rokiem 1785 najmiłościwiej szlachcie nadanym wyrażo-

[14] Chodzi tu zapewne o miasteczko Jazno w dawnym powiecie dziśnieńskim (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. III, Warszawa 1882, s. 539).

[15] Prawdopodobnie jest to miejscowość Ciechinicze w dawnym powiecie rohaczewskim (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. I, Warszawa 1880, s. 679).

nych, nie mniej też pilnując się prawideł w ukazach z Rządzącego Senatu za najłaskawszą konfirmacją najjaśniejszego monarchy pod dniem 5 Maja 1801 roku wydanym, familią urodzonych Fursów, jako to dziś wywodzących się Ignacego Grzegorzewicza, Piotra z synem Mikołajem, Michała z synami Eliaszem, Pawłem i Romana Piotrowicza, za rodowitą i starożytną szlachtę polską uznawamy i onych do księgi szlacheckiej Guberni Mińskiej do części szóstej wnosiemy, a uskuteczniając wolą prawa patent na imię wywodzącego się urodzonego Romana syna Piotra Fursa wydać determinujemy, a o zapisanych w skaski rewizyjne okładu podwoźnego mianowicie Bazylego, Piotra z synami Janem, Teodorem, Grzegorza z synami Teodorem, Tomaszem, Jakuba z synem Stefanem Antonowiczów, Bazylego, Teodora, Tadeusza, Jana, Michała, Józefa, Ignacego Grzegorzewiczów, Piotra z synami Stefanem, Maksymilianem, Bazylim, Tadeuszem, Grzegorza z synami Tomaszem, Janem, Jakubowiczami, Piotra z synami Bazylim Jakubem, Kondratem, Stefana z synem Józefem, Marcina z synami Filipem, Bazylim Andrzejem, Dymitra z synami Teodorem, Janem, Jana Michałowiczów, Tadeusza z synem Filipem, Andrzeja z synami Jakubem, Józefem Janowiczów oraz ich potomstwem, Symona Bazylewicza, Symona Józefowicza, Józefa Filipowicza, stosując się do ukazu z Rządzącego Senatu pod dniem 9 Aprila 1800 roku No 7712 nadesłanego ku potwierdzeniu do Heroldii przedstawiamy.

Stanisław Wańkowicz marszałek guberski i kawaler[16]
Antoni Bogdaszewszki deputat miński
Bonawentura Osiecimski deputat borysowski
Ignacy Bułhak deputat bobrujski
Michał Szyrma Szczerbiński Pułkownik W. Polskich deputat rzeczycki
Paweł Wincenty Jeleński deputat mozyrski
Julian Nielubowicz deputat piński
Antoni Mierzejewski deputat słucki
Antoni Ratyński deputat ihumeński
Melchior Wołodkowicz deputat wilejski

Jan Tęgowski — doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, kierownik Zakładu historii średniowiecza i nauk pomocniczych historii do końca XVIII w. w Instytucie Historii UwB; zainteresowania badawcze koncentrują się wokół dziejów średniowiecznych Polski i Wielkiego Księstwa Litewskiego, dynastycznej genealogii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Korony, Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rusi; zajmuje się też heraldyką i edytorstwem źródeł; jest autorem monografii „Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów" oraz licznych artykułów, głównie z dziedziny genealogii.

[16] Anatol Hryckiewicz odnotowuje na funkcji marszałka szlachty mińskiej Józefa Wańkowicza h. Lis — *Вялікае Княства Літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск 2007, с. 387.